

УДК 455:343.35

МАЛАХОВ Г.Б., науковий співробітник Українського науково-дослідного інституту спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5333-0666>.

ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В США

DOI: [https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2\(53\).334299](https://doi.org/10.37750/2616-6798.2025.2(53).334299)

Анотація. У статті проаналізовано правові засади протидії корупції в США. Досліджено історію розвитку американського законодавства з питань протидії корупції. Висвітлено систему правоохоронних органів США, які опікуються проблемами корупції. Проаналізовано кримінально-правові норми, що встановлюють відповідальність за корупційні діяння. Зазначається, що одним із важливих федеральних актів, у рамках якого здійснюється протидія корупції, є Закон про контроль над організованою злочинністю 1970 р., котрий вже протягом декількох десятиліть використовується як потужний засіб деструктивного впливу на організовану злочинність і корупцію. Відзначаються переваги застосування цього Закону щодо різних форм прояву корупції. Запропоновано шляхи запозичення американського законодавчого досвіду в Україні.

Ключові слова: корупція, посадові особи, правові засади, протидія, етична поведінка, відповідальність, США.

Summary. The article analyzes the legal principles of combating corruption in the USA. The history of the development of American legislation on combating corruption is studied. The system of US law enforcement agencies dealing with corruption issues is highlighted. The criminal law norms that establish liability for corrupt acts are analyzed. It is noted that one of the important federal acts within the framework of which corruption is combatted is the Organized Crime Control Act of 1970, which has been used for several decades as a powerful means of destructive influence on organized crime and corruption. The advantages of applying this Law to various forms of corruption are noted. Ways of borrowing American legislative experience in Ukraine are suggested.

Keywords: corruption, officials, legal principles, ethical behavior, responsibility, USA.

Постановка проблеми. Корупція є транснаціональною проблемою, яка загрожує національній безпеці будь-якої держави. Проблема корупції в Україні фіксується міжнародними організаціями, авторитетними аналітичними центрами та відображається в численних рейтингах сприйняття корупції. На жаль, сьогодні не спостерігається поступового покращення порівняльних показників рівня корупції в Україні. Згідно з даними міжнародної організації “Transparency International” Україна у 2024 році отримала 35 балів зі 100 можливих в Індексі сприйняття корупції (Corruption Perceptions Index – CPI). Тепер Україна посідає 105 місце поміж 180 країн. Отже, після відчутного приросту у 2023 році на три бали Україна у 2024 році дещо втратила позиції в антикорупційній боротьбі з огляду на недостатні зміни у напрямку реформ, спрямованих на євроінтеграцію і виконання міжнародних зобов’язань [1].

Результати проведеного у 2024 році (на замовлення Національного агентства з питань запобігання корупції) соціологічного опитування свідчать про те, що корупція продовжує залишатися на другому місці серед основних проблем в Україні після збройної агресії росії. В цьому переконані 79,4 % громадян і 76 % представників бізнесу [2].

Попередні соціологічні опитування українців фіксували схожий результат – корупція в органах влади є однією з п'яти головних безпекових загроз для держави [3].

Україна активно продовжує демонструвати своє бажання ввійти до міжнародної спільноти, яка характеризується високим рівнем розвитку демократії, пріоритетом прав людини, верховенством права, а також високими стандартами безпеки, добробуту та рівня життя людей, реальною дією принципу невідворотності покарання. Зміцнення демократичних інститутів є неможливим без зменшення негативних впливів корупції.

Результати аналізу наукових публікацій. Проблема корупції в зарубіжних країнах була предметом досліджень багатьох українських учених. Її висвітлюють у своїх працях Буга Г.С. [4], Мельник О.М. [5], Супрун Т.М., Хавронюк М.І., Халковський О.М. [6], Шостко О.Ю. [7] та ін.

Окремі складники американського досвіду протидії корупції висвітлено в працях вітчизняних науковців: А.Дзюби [8], С.І. Бугери [9], Савченка А.В., Шатрави С.О. [10], Хобіна А.В. [11] та ін.

Поглиблене дослідження історії боротьби з корупцією в США міститься у книзі Е. Глейзера та Кл. Голдіна “Корупція та реформи. Уроки економічної історії Америки” [12], де в історичному аспекті висвітлюються кращі методи боротьби з корупцією, які застосовувалися в цій країні протягом тривалого часу.

Визнається, що США є однією з найменш корумпованих країн світу, про що свідчить більш ніж столітній досвід цієї країни у розв'язанні проблеми корупції. Саме тому при вирішенні проблем протидії корупції в Україні важливим є врахування американського досвіду у цій царині.

Створена в Україні за підтримки міжнародних експертів “антикорупційна вертикаль” НАБУ – САП – ВАКС засвідчила свою ефективність, а її формування враховує інструментальний американський досвід протидії корупції. Водночас, в українській науці нечисленними залишаються порівняльні дослідження, зокрема, сучасні практики боротьби з корупцією в США. Порівняльне вивчення боротьби з корупцією США становить безумовний інтерес для формування та зміцнення антикорупційної системи України.

Метою статті є правова оцінка законодавчого досвіду протидії корупції в США в контексті удосконалення антикорупційної політики в Україні в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. У законодавстві США корупцію визначено як “пряме чи непряме настирливе прохання, чи прийняття урядовим (державним) посадовцем будь-якої переваги для себе чи для інших осіб в обмін за будь-яку дію або обмеження виконання державних функцій, пропонування чи надання таких переваг, дії чи бездіяльність щодо державних функцій для отримання таких переваг, шахрайське використання чи приховування власності, набутої внаслідок корупційних дій” [13 с. 179]. Важливим є не стільки формальне визначення корупції, скільки розуміння її суті. Необхідно зазначити, що корупція в США розглядається в найширшому її прояві, тобто вона не зводиться до примітивного хабарництва, а може існувати в таких завуальованих формах, як лобізм, фаворитизм, протекціонізм, внески на політичні цілі, традиції переходу політичних лідерів і державних службовців на посади почесних президентів корпорацій та приватних фірм, інвестування комерційних структур за рахунок державного бюджету [9, с. 98]. Як слушно зауважує В.М. Довжанин: “самі по собі корупційні правопорушення прописані більш детально, аніж, наприклад, в українському законодавстві. Так, наприклад, одним з видів корупційного правопорушення є влаштування на державну службу (посередництво у цьому шляхом оминання певних процедур або шляхом завищування результатів певного кандидата)” [14, с.104]. Слід

зазначити, що у законодавстві США діапазон корупційних діянь є досить широким: від звичайного хабарництва до політичної корупції.

Отже, з огляду на відсутність єдиних підходів до визначення корупції термінологічні дебати щодо проявів останньої тривають до цього часу. Що стосується заходів з протидії цьому явищу, то спочатку охарактеризуємо основні етапи розвитку американського законодавства у сфері протидії корупції.

Історія США свідчить про значні зусилля, спрямовані на створення системи протидії корупції та зловживанню владою [11].

Перші приписи про запобігання корупції містяться в ухваленій в 1787 році Конституції США, де закріплено систему стримувань і противаг шляхом поділу влади на три гілки: законодавчу, виконавчу та судову. Кожна з гілок влади отримала чітко визначені повноваження для уникнення концентрації влади в одних руках. Це стало важливим кроком у зменшенні ризиків корупції та зловживань, створивши механізми для взаємного контролю між гілками влади.

Акт про судову систему 1789 року заклав основи федеральної системи правосуддя, яка створила можливість притягнення посадовців до кримінальної відповідальності за порушення закону, у т.ч. корупційні діяння. Судова влада гарантувала дотримання принципів верховенства права, що стало ключовим фактором у забезпеченні прозорості притягнення до відповідальності винних осіб.

Досліджуючи американський досвід боротьби з корупцією Шатрава С.О. і Чишко К.О. пишуть: “Активну боротьбу з організованою злочинністю та корупцією Уряд США розпочав більше ніж пів століття тому, одною з центральних фігур в цій боротьбі стала “Комісія Цікершема” за прикладами якої, окресленими проблемами почали опікуватись спеціально створені робочі комітети та групи, створені на підставі відповідних спільних рішень Конгресу та Глави держави. Основним завданням цих галузевих утворень, незалежно від організаційного аспекту їх існування, стало опрацювання наявної інформації різного характеру (статистичної, аналітичної, правової і т. п.) та розроблення, на підставі цих відомостей, певної ідеології подолання злочинності, зокрема корупції, включаючи специфічні методи та способи здатні знизити рівень злочинності завдяки опосередковано впливу на соціум” [10, с. 671]. У свою чергу, діяльність виконавчої гілки влади в США знаходиться під пильним контролем законодавця, який постійно створює спеціальні комітети з розслідування тих чи інших сторін діяльності чиновників [14, с. 105].

Провідну роль у боротьбі з корупцією в США на федеральному рівні відіграє Міністерство юстиції [15] на чолі з Генеральним прокурором. До системи названого Міністерства входять: Антимонопольне управління; Бюро алкоголю, тютюну, вогнепальної зброї та вибухових речовин; Бюро сприяння правосуддю; Бюро статистики правосуддя; Цивільний відділ; Служба публічних відносин; Кримінальний відділ; Управління відомчої етики; Диверсійний відділ; Адміністрація по боротьбі з наркотиками; Відділ екології та природних ресурсів; Управління з імміграції; Цільова група з боротьби; Виконавча канцелярія адвокатів; Федеральне бюро розслідувань; Федеральне бюро в'язниць; Інтерпол [16].

Обов'язок з розроблення та реалізації національної антикорупційної стратегії, в частині координації діяльності суб'єктів і методичного супроводження, покладено на Міністерство юстиції США, в структурі якого функціонує Федеральне бюро розслідувань (далі – ФБР) [10, с. 672]. До основних завдань ФБР віднесено: розслідування порушень федерального законодавства державними посадовими особами на федеральному, державному та місцевому рівнях; нагляд за загальнонаціональним розслідуванням звинувачень у шахрайстві, пов'язаних із федеральними державними

закупівлями, контрактами та програмами, що фінансуються з федерального бюджету; боротьба із загрозою громадській корупції на кордонах країни та в пунктах в'їзду, щоб знизити вразливість країни до торгівлі наркотиками та зброєю, контрабанду іноземців, шпигунства та тероризму; боротьба з екологічними злочинами, шахрайством під час виборів і питаннями, що стосуються федеральних державних закупівель, контрактів, і програм, фінансованих з федерального бюджету [17]. ФБР є головним органом у боротьбі з корупцією, який має значну кількість фахівців, які володіють навичками та можливостями для проведення складних операцій під прикриттям та спостереження. У напрямі боротьби з корупцією робота ФБР базується на аналізі розвідувальних даних та вирішенні складних розслідувань, часто пов'язаних з діяльністю організованої злочинності на регіональному, національному та/або міжнародному рівнях [10, с. 672].

На федеральному рівні основними кримінально-правовими нормами щодо боротьби зі злочинами у сфері службової діяльності (включаючи службові зловживання, хабарництво і корупцію серед службових осіб) є відповідні норми гл. 11 “Хабарництво, підкуп і конфлікти інтересів”, гл. 29 “Вибори та політична діяльність”, гл. 41 “Вимагання та погрози”, гл. 93 “Публічні посадові особи та службовці”, гл. 96 “Корумповані організації та організації, що перебувають під впливом рекету”, гл. 101 “Записи та звіти” розд. 18 Зводу законів США, які містяться у Федеральному кримінальному кодексі США. Специфічною рисою цих глав є те, що суб'єктами відповідних злочинів є посадові особи та службовці Сполучених Штатів різних рангів і відомств (приміром, високопосадовці та урядові службовці (гл. 11 розд. 18 Зводу законів США), будь-які федеральні посадові особи та службовці (гл. 41 розд. 18 Зводу законів США), посадові особи чи службовці департаментів чи їх представництв (гл. 93 розд. 18 Зводу законів США) тощо), а також будь-які інші особи (приміром особи, що дають чи пропонують хабарі) [18, с. 458].

Значний масив норм про зловживання владою чи службовим становищем, а також хабарництво, міститься у гл. 11 розд. 18 Зводу законів США. При цьому кримінальна відповідальність диференціюється залежно від п'яти головних чинників: 1) предмета злочину (хабар, компенсація, подарунок та ін.); 2) змісту об'єктивної сторони діяння; 3) специфіки суб'єкту злочину (публічна посадова особа, спеціальний урядовий службовець, член Конгресу та ін.); 4) спрямованості та ступеня реалізації наміру; 5) сфери вчинення різних протиправних актів (урядова, спортивна, фінансова чи інша сфери тощо). Щодо хабарництва, то воно передбачає як одержання, так і давання хабара, а також інші дії, вчинені у зв'язку з хабарництвом, підкупом і конфліктами інтересів (приміром, хабарництвом охоплюється сама пропозиція чи обіцянка дати хабара, вимагання хабара, посередництво у даванні чи одержанні хабара, згода на отримання хабара, давання чи одержання хабара діючими чи колишніми посадовими особами тощо). Закон розрізняє кілька видів хабарництва: а) власне хабарництво, що являє собою посягання на діяльність публічних посадових осіб і службовців; б) так зване “комерційне” хабарництво; в) хабарництво, що пов'язане з діяльністю профсоюзів; г) хабарництво у спортивній сфері. Визначальними рисами криміналізації хабарництва є, по-перше, широке визначення його ознак, а по-друге, широке коло осіб, які можуть бути суб'єктами не тільки хабарництва, а й інших службових посягань [18, с. 458-459].

На відміну від застосованого на рівні федерального кримінального законодавства поняття “корупція” (corruption) кримінальна відповідальність за відмінні від хабарництва корупційні діяння, зазвичай пов'язана з проявами організованої злочинності, зокрема й рекету. Так, норми глави 96 розд. 18 Зводу законів США спрямовані передусім на протидію організованій злочинності та передбачають кримінальну відповідальність як службових, так і неслужбових осіб за участь у рекетирській або іншій забороненій

(корупційній) діяльності. Караються такі дії штрафом та/або тюремним ув'язненням на строк до 20 років (за обтяжуючих обставин – довічним тюремним ув'язненням) та конфіскацією майна [18, с.462]. З цього випливає, що злочини корупції тісно пов'язані з так званими “злочинами білих комірців”. Останні, як і корупція, не мають насильницького підґрунтя, але спричиняють значну шкоду державі та її громадянам [10, с. 672]. Як ми бачимо, для ефективної протидії корупції необхідно було розробити нові підходи та засоби кримінально-правового впливу, оскільки звичайні зусилля правоохоронців, розраховані на загально-кримінальну злочинність, не давали бажаних результатів.

Важливим федеральним актом, у рамках якого здійснюється протидія корупції, є Закон про контроль над організованою злочинністю 1970 р., котрий вже протягом декількох десятиліть використовується як колосальний засіб деструктивного впливу на організовану злочинність і корупцію [18]. Саме на підставі цього закону у Федеральному кримінальному кодексі США з'явилися положення (§§ 1961-1968 гл. 96 “Організації, що перебувають під впливом рекету, та корумповані організації” розд. 18 Зводу законів США), які в своїй сукупності називаються Федеральним законом “RICO” (“Racketeer Influenced and Corrupt Organizations”) [19, с. 810-819]. І хоча Закон “RICO” передусім спрямований проти організованої злочинності, його також успішно застосовують проти “білокомірцевих” злочинів [20, с. 29].

Покаранням за порушення Закону “RICO” є штраф та/або тюремне ув'язнення на строк до 20 років (за обтяжуючих обставин – довічне тюремне ув'язнення). При цьому суб'єктами вчинення злочинів, що переслідуються на підставі Закону “RICO”, можуть бути як фізичні, так і юридичні особи, а до винних осіб обов'язково застосовують конфіскацію майна [18, с. 366]. Поряд з цим законодавство дозволяє судам застосовувати цивільно-правові засоби захисту – накладати розумні обмеження на майбутню діяльність або капіталовкладення певних осіб, здійснювати примусовий розпуск або реорганізацію підприємств, призначати відшкодовування завданих збитків та судових витрат тощо. Аналогічні кримінально-правові норми щодо боротьби з корупційними організаціями передбачено й на рівні американських штатів [21, с.30].

Застосування Закону “RICO” щодо різних форм прояву корупції має суттєві переваги, оскільки порівняно з іншими федеральними законами його норми дозволяють: а) об'єднати в одній справі різних обвинувачених (членів підприємства) та різні злочини (наприклад, умисне вбивство та торгівлю наркотиками); б) висунути обвинувачення за незаконні дії, скоєні в місцях з іншою юрисдикцією (це стосується і випадків визнання актами “рекету” вбивств, підпалів, викрадення людей, пограбувань та ін., вчинених на рівні окремих штатів), а також тоді, коли минув строк давності; в) надати в суді докази про вчинення інших злочинів (приміром, якщо висунення обвинувачення за один чи кілька злочинів здійснюється без посилання на концепцію підприємства, передбаченому Законом “RICO”, то часто не вдається показати, що обвинувачений мав певні стосунки з відповідною організацією; навпаки, якщо застосувати Закон “RICO”, то це дозволить представити докази існування злочинної організації та контактів з нею обвинуваченого); г) з'ясувати повну картину злочинної діяльності обвинуваченого; г) успішно виносити судам обвинувальні вирoki та призначати конфіскацію злочинно здобутих коштів і майна [18, с. 366-367]. На основі Закону RICO Департамент юстиції США, включаючи ФБР, отримав додаткові інструменти для боротьби з корупцією: можливість конфіскації активів, пов'язаних із незаконною діяльністю; впровадження програм захисту свідків, що значно покращило ефективність боротьби зі корупційною злочинністю. Але зрозуміло, що ці інструменти не вичерпують усі можливі заходи протидії корупції.

З часом важливим засобом протидії корупції стало розуміння етичних стандартів поведінки державних службовців, до яких висуваються особливі вимоги суспільства. Прийнятий у 1989 році Акт етичної поведінки (Ethics Reform Act) посилив етичні стандарти для державних службовців, запровадивши суворі обмеження на конфлікти інтересів і прийняття подарунків. Важливою гарантією етичної поведінки стала вимога детальної фінансової звітності посадовців.

Суворі обмеження для державних службовців, які займаються закупівлями, містяться в Акті про чесність у державних контрактах (Procurement Integrity Act), яким запроваджено: заборону на прийняття подарунків і хабарів для впливу на рішення про держзамовлення; звітність та забезпечення прозорості в процесі державних закупівель. Суттєве регулювання етичної поведінки посадових осіб і службовців Сполучених Штатів здійснено також й у відповідних виконавчих наказах Президента США та у Кодексі федеральних керівництв [18, с. 459]. При цьому у США рівень довіри населення до правоохоронних органів дуже високий. Також важливу роль у забезпеченні доброчесної поведінки правоохоронців відіграють високі етичні стандарти та ефективні процедури внутрішніх розслідувань [22].

У грудні 2021 року в США оприлюднено розроблену Міністерством юстиції США Стратегію протидії корупції [23], яка містить загальнодержавний підхід до антикорупційної боротьби, зміст якого охоплює п'ять ключових положень: 1) модернізація, координація та забезпечення ресурсами зусиль уряду США щодо боротьби з корупцією; 2) боротьба з незаконним фінансуванням; 3) притягнення до відповідальності корупціонерів; 4) збереження та зміцнення багатосторонньої антикорупційної архітектури; 5) поліпшення дипломатичної взаємодії та використання ресурсів іноземної допомоги для досягнення цілей антикорупційної політики. У межах нової антикорупційної стратегії федеральні департаменти та агентства щорічно звітуватимуть президенту США про прогрес у досягненні задекларованих цілей [24].

Заслужують на увагу окремі інноваційні підходи щодо протидії корупції у певних галузях, серед яких виділяється сфера оборонних закупівель.

На думку міжнародного експерта В. Соловйова: “Для того, щоб антикорупційна програма була ефективною в контексті формування системи запобігання та виявлення корупції доцільно звернути увагу на прояв лідерства керівництва Збройних сил США... Прояв лідерства полягає у тому, що міністр оборони США або його заступники дають чітку вказівку про те, що антикорупційна діяльність є пріоритетом у їхній діяльності та попереджають про недопустимість будь-яких її проявів у сфері оборони” [25].

Після перемоги Д. Трампа на виборах президента США спостерігається посилення антикорупційної діяльності у напрямку: активного застосування Закону про боротьбу з іноземними корупційними практиками (FCPA); міжнародної співпраці з іншими країнами для розслідування міжнародних корупційних схем.

Так, Президент США Д. Трамп наказав Міністерству юстиції зупинити виконання антикорупційного закону, який забороняє американцям підкуповувати іноземних урядовців для ведення бізнесу [26].

Приголомшеною стала заява Президента США Д. Трампа про те, що в Агентстві США з міжнародного розвитку (USAID) “корупція досягла нечуваного рівня”, а тому її необхідно ліквідувати [27].

Нові антикорупційні кроки американського керівництва свідчать про оновлення концептуального підходу до боротьби з корупцією в США.

Висновки. Ознайомлення з історією боротьби з корупцією в США дозволяє стверджувати, що антитерористична діяльність являє собою тривалий процес, який

включає послідовне вдосконалення законодавства, прозорість у діяльності урядових структур та залучення громадянського суспільства [11]. Складною і розгалуженою є федеральна система суб'єктів боротьби з корупцією, у якій головну роль виконує ФБР США. Історія США показує, що ефективна протидія корупції можлива лише за умови застосування комплексного підходу до формування різноманітних засобів впливу на осіб, винних у корупції.

Використання досвіду США у сфері антикорупційної діяльності є важливим елементом комплексного підходу щодо вирішення проблем протидії корупції в Україні [9, с. 99].

Ознайомлення з положеннями законодавства США свідчить про доцільність врахування позитивного законодавчого антикорупційного досвіду цієї країни під час удосконалення антитерористичної політики України. Серед кращих зразків вирішення певних питань протидії корупції у контексті запозичення такого досвіду слід виділити:

удосконалення на законодавчому рівні поняття “корупція”, визначивши серед його форм – лобізм, фаворитизм, протекціонізм (зокрема, у формі висування працівників на певні посади за ознаками родинних зв'язків);

застосування комплексного деструктивного впливу на організовану злочинність і корупцію, оскільки остання часто пов'язана з проявами організованої злочинності;

встановлення диференціації кримінальної відповідальності за кримінальні корупційні правопорушення залежно від головних чинників: 1) предмета злочину (хабар, компенсація, подарунок та ін.); 2) змісту об'єктивної сторони діяння; 3) специфіки суб'єкту злочину (публічна посадова особа, військова посадова особа, депутат та ін.); 4) спрямованості та ступеня реалізації наміру; 5) сфери вчинення різних протиправних актів (урядова, військова, фінансова чи інша сфери тощо);

застосування до юридичних осіб спеціальної конфіскації як кримінально-процесуального з своїм характером заходу (за корупційні діяння особи, що складає посягання, яке вона здійснює ... від імені та в інтересах юридичної особи);

запровадження етичних стандартів поведінки щодо всіх категорії посадових і службових осіб;

посилення міжнародної співпраці у сфері боротьби з корупцією у різних формах.

Врахування вітчизняним законодавцем проаналізованого американського досвіду сприятиме боротьбі з корупцією на теренах України.

Використана література

1. Індекс сприйняття корупції – 2024. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-spryjnyat-tya-koruptsiyi-2024> (дата звернення: 01.02.2025)
2. Результати роботи НАЗК за 2024 рік: стратегічний аналіз корупційних ризиків та антикорупційна експертиза. URL: <https://nazk.gov.ua/uk/rezultaty-roboty-nazk-za-2024-rik-strategichnyy-analiz-koruptsiynyh-ryzykiv-ta-antykoruptsiyna-ekspertyza> (дата звернення: 01.02.2025)
3. Українці вважають корупцію більшою безпековою загрозою, ніж нові наступи російських військ. – (Опитування). URL: <https://antac.org.ua/news/ukraintsi-vvazhaiut-koruptsiyu-bilshoiu-bezpekovoju-zahrozoju-nizh-novi-nastupy-rosiyskykh-viysk-opytuvannia> (дата звернення: 24.12.2024).
4. Буга Г.С. Досвід зарубіжних країн в боротьбі із запобігання корупції. *Правова позиція*. 2023. № 1 (38). С. 149-152.
5. Мельник О.М. Зарубіжний досвід у сфері протидії корупції та можливість його використання в Україні. *Публічне урядування*. 2016. № 3. С. 93-100.
6. Халковський О.М. Досвід протидії корупції у зарубіжних країнах. *Економіка та держава*. 2011. № 3. С. 104-106.

7. Шостко О.Ю. Міжнародні стандарти захисту викривачів корупційних правопорушень: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. *Кримінально-правове забезпечення сталого розвитку України в умовах глобалізації*, Харків, 12-13 жовт. 2017 р. С. 405-409.
8. Дзюба А.Ю. Законодавчий досвід запобігання корупційним злочинам США у сфері приватної економіки (foreign corrupt practices act): зб. матеріалів міжн.-наук. практ конф. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку*, Харків, 2019. С. 75-76.
9. Бугера С.І. Досвід США у протидії корупції: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. *Актуальні проблеми протидії корупції в Україні в умовах воєнного стану*, Рівне, 14 берез. 2022 р. – (Міжнар. економ.-гуманіт. ун-т ім. акад. Степана Дем'янчука). Львів – Торунь: Liha-Pres, 2023. С. 98-100. URL: https://dspace.megu.edu.ua:8443/xmlui/bitstream/handle/123456789/3948/1681303220245864_2023-98-100.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 01.02.2025).
10. Шатрава С.О., Чишко К.О. Міжнародні інструменти інституційного забезпечення запобігання та протидії корупції: становлення, зміст та перспективи реалізації в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 1. С. 670-673. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/f616aca8-ce40-4fc7-876f-0af6f5fd0255/content> (дата звернення: 01.02.2025).
11. Хобін А.В. Історія боротьби з корупцією в США: від заснування до сучасності. URL: https://ontu.edu.ua/download/corruption/2024/TXT_Round-Table_3.pdf (дата звернення: 01.02.2025).
12. Глейзер Е., Голдін К. Корупція та реформи. Уроки економічної історії Америки. Київ: Ніка-Центр. 2024. 420 с.
13. Кохан Г.В. Політична корупція як наслідок конфлікту між державою та суспільством. *Наукові записки Інституту політичних і етнонаціональних досліджень ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2008. Вип. 42. С. 173-181.
14. Довжанин В.М. Правове регулювання запобігання та протидії корупції за законодавством США. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Юриспруденція*. 2015. № 13 (1). С. 102-106.
15. Офіційний сайт Міністерства Юстиції Сполучених Штатів Америки. URL: <https://www.justice.gov> (дата звернення: 26.01.2025).
16. Офіційний сайт Інтерполу. URL: <https://www.interpol.int/Crime-areas/Corruption/Corruption> (дата звернення: 28.01.2025).
17. Офіційний сайт Федерального бюро розслідувань. URL: <https://www.fbi.gov/investigate/public-corruption> (дата звернення: 01.02.2025).
18. Савченко А.В. Порівняльний аналіз кримінального законодавства України та федерального кримінального законодавства США : дис. ...докт. юрид. наук: спец. 12.00.08. Київ: КНУВС, 2007. 614 с.
19. Свитский Б.И. Краткий обзор федеральных законов по борьбе с организованной преступностью в Соединенных Штатах Америки. *Проблеми відповідальності за злочини проти громадської безпеки за новим Кримінальним кодексом України*. Харків, 2003. С. 29-34.
20. Federal Criminal Code and Rules. 2023-2 ed. Paperback. January 1. 2023.
21. Савченко А. Федеральний закон “RICO” *Міліція України*. 2004. № 9. С.30–31.
22. НАБУ перейняло досвід правоохоронних органів США щодо превенції протиправної поведінки серед працівників. URL: <https://nabu.gov.ua/novyny/nabu-pereynyalo-dosvid-pravoohoronnnyhorganiv-ssha-shchodo-preveniypotypra-vnoyi-povedinky> (дата звернення: 18.03.2025).
23. United States Strategy on Countering Corruption. December 2021. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2021/12/UnitedStates-Strategy-on-Countering-Corruption.pdf> (дата звернення: 01.02.2025)
24. Антикорупційна стратегія Байдена: якими будуть наслідки для України. URL: <https://stopcor.org/antycorupcijna-strategiya-bajdena-dlya-ukrayiny/> (дата звернення: 01.02.2025).
25. Ткачук Р. Досвід США: Аби система протидії та запобігання корупції в оборонній сфері була ефективнішою, потрібен прояв лідерства. URL: <https://armyinform.com.ua/2021/>

09/15/dosvid-ssha-aby-systema-protydiyi-ta-zapobigannya-korupcziyi-v-oboronnij-sferi-bula-efektyvni shoyu-potriben-proyav-liderstva (дата звернення: 01.02.2025).

26. Трамп зупиняє закон про заборону підкупу іноземних чиновників в інтересах США.
URL: <https://suspilne.media/945893-tramp-zupinae-zakon-pro-zaboronu-pidkupu-inozemnih-sinovnikov-v-interesah-ssa> (дата звернення: 01.02.2025).

27. Трамп заявив про “нечуваний рівень корупції” у USAID та закликав ліквідувати агентство URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2025/02/7/7204459> (дата звернення: 18.03.2025).

~~~~~ * * * ~~~~~